

Plečnikovi mostovi / Kako je Plečnik reko približal mestu

Plečnik's Bridges / How Plečnik Brought the River Closer to the City

Andrej Hrausky

Povzetek

Članek uvodoma sledi razvoju mesta Ljubljane skozi prometne povezave. Ustavi se pri kontroverzni ureditvi Ljubljane arhitekta Alfreda Kellera v začetku 20. stoletja ter Plečnikovi reakciji nanjo. Kot eno od Plečnikovih reakcij opiše tudi njegovo željo, da bi skozi svoje ureditve mesto nazaj približal reki. Plečnikova dela so obravnavana geografsko, kakor si sledijo ob Ljubljani od njenega vstopa v mesto v Trnovem do zapornice. Obravnavane ureditve so: Trnovski pristan, Trnovski most, Gradaščica, Čevljarški most, fasada Filharmonije, Stolba, Gerberjevo stopnišče, Tromostovje, Trafika ob Tromostovju, Tržnice in Zapornice.

Gljučne besede: most, zgodovina, arhitektura, Ljubljana, Jože Plečnik, urejanje Ljubljane

Abstract

In the introduction, the article follows the development of the city of Ljubljana through its traffic connections, leading up to the controversial layout of the Ljubljana river by architect Alfred Keller at the beginning of the 20th century, and Jože Plečnik's reaction to it. As one of Plečnik's reactions, it describes his wish to bring the river closer to the city again through his layouts. Plečnik's works are treated geographically, in the sequence that they follow one another along the river Ljubljana from its entry into the city in Trnovo to the floodgates. The layouts discussed are as follows: Trnovski Pier, Trnovski Bridge, Gradaščica, Cobblers' Bridge, Facade of the Philharmonic, Theatre Alley, Gerber's Stairway, Triple Bridge, News Stand by the Triple Bridge, Marketplace, and Floodgates.

Keywords: bridge, history, architecture, Ljubljana, Jože Plečnik, layout of Ljubljana

Mesta praviloma nastajajo na posebnih lokacijah, ki jim omogočajo razvoj. Veliko jih je zraslo ob rekah. Nekatera zato, ker je bilo tam mogoče reko prečkati, druga so potrebovala njeno moč za pogon vodnih koles, tretja pa so reko uporabljala za trgovino, prometno pot. Prav zaradi slednjega je nastala Ljubljana, saj so na bregovih Ljubljane pretovarjali blago, ki je bilo namenjeno čez močvirni labirint Barja proti Jadrani in nazaj. Reke so z razvojem industrije in transporta izgubile svoj prvotni pomen. Mesta, kako ne hvaležno, so se praviloma odvrnila od svojih rek, vzroka svojega nastanka. In ko so bile namenjene samo še odplakam, so se jih tudi sramovala. Nič drugače ni bilo v Ljubljani, kjer je reka z boljšimi cestami in z izgradnjo železnice v 19. stoletju zgubila svoj pomen in tudi svojo simbolno vrednost. Hiše ob Ljubljani so reki kazale hrbet; še danes lahko ponekod opazimo »ganke«, s katerih so vanjo metali pomije. Reka jim je bila v breme, celo bali so se je, saj je še vedno grozila s poplavi. Kot osnovni motiv nastanka mesta je postala nepomembna in celo osovražena. In ta odnos se je začel spreminjati zelo počasi.

Radi pravimo, da je Ljubljana šele s popotresno obnovo postala pravo mesto. Vendar se takrat še niso zavedali pomena, ki bi ga Ljubljana imela v mestu. Fabianijev regulacijski načrt Ljubljane, ki ga je predložil mestu, se je bolj ukvarjal s prenašanjem dunajskih urbanističnih motivov, kot pa da bi se ukvarjal z reko. Saj, ne nazadnje, tudi na Dunaju so reko Wien raje speljali v kanal. So pa po potresu v Ljubljani zgradili Zmajski most, nekoč imenovan Jubi-

lejni, ki ni bil le konstrukcijsko delo, kot je bilo dotlej v navadi, ampak ga je oblikoval arhitekt. Bil je pravi ponos mesta, zgrajen v najsodobnejšem armiranem betonu, pokrit celo z asfaltom. Zasnoval ga je Jurij (Giorgio) Zaninović, Wagnerjev učenec, zgradilo pa podjetje Pittel+Brausewetter iz Bratislave, ki je le nekaj let zatem postavilo tudi slavno Looshaus na Dunaju. A ta arhitektonski biser nad reko je bil bolj izjema. Tik pred 1. svetovno vojno so Ljubljano izpraznili, zabetonirali dno in jo spravili v odprt kanal. Arhitekt Alfred Keller z Dunaja je leta 1913 izdelal načrte in predvidel okraševanje obrežja s pergolami in z vazami, a je ostalo le na papirju. Eden redkih zgrozenih je bil Plečnik, ki je iz praške perspektive budno spremljal vse gradbene posege v Ljubljani. Pa tudi Krleža, ki je v nekem tekstu ta betonski oklep pripisal kar Plečniku. Spomeniško varstvo danes Kellerjev podvig skrbno varuje, profesor Marjan Mušič pa o njem v knjigi *Znameniti Slovenci: Jože Plečnik* (Partizanska knjiga, 1980) piše: »... ne smemo mimo dejstva, da so bili že leta 1918 bregovi Ljubljane utesnjeni v grozljivo betonsko korito, malovredno delo arhitekta, profesorja dr. Alfreda Kellera, ki se je med drugim ovekovečil tudi v Splitu, ko je južnemu pročelju Dioklecijanove palače, neposredno pod njen kriptoportik, prizidal v eklektičnem "domačijem" slogu sklenjeno vrsto turizmu namenjenih hišic, ki so jih Splitčani duhovito imenovali golobnjaki.« Pa je bilo verjetno še slabše, saj Kellerjeva biografija navaja, da je obdobje 1913–15, ko naj bi se ukvarjal s projektom Ljubljane, večinoma preživel v ZDA in Kanadi.

Plečnik je torej uvidel možnosti reke in jo je skušal tesneje povezati z mestom. Priložnost se mu je ponudila po povratku v Ljubljano, ko ga je gradbeni inženir Matko Prelovšek, tedanji direktor mestnega gradbenega urada, pritegnil k urejanju mesta. Plečnik je štiri leta mlajšega Prelovška poznal še z Dunaja in razvilo se je plodno sodelovanje, ki je trajalo vse do Prelovškove prostovoljne upokojitve leta 1937. Dela okoli Ljubljane so trajala vse od leta 1930 pa do vojne in med njo, s tem da je Plečnik pričel načrtovati Trnovski most in ureditev Gradaščice že leta 1928. Vendar je o Ljubljani vseskozi razmišljal. Glede na to, da se je Plečnik najprej ukvarjal s Trnovim, zadnje pa so bile dokončane zapornice, je običaj, da njegova dela ob reki obravnavamo po vrsti z južne strani, ko reka priteče v mesto.

1930 Trnovski pristan

Kriza, ki je nastopila po zlomu svetovne borze leta 1929, so tudi v Ljubljani reševali z javnimi deli. Tako je bilo manj brezposelnih, mesto pa je bilo deležno novih ureditev. Tudi Trnovski pristan je sledil Plečnikovi zamisli o povezavi mesta z reko. V ta namen je zasnoval terase, ki se spuščajo do vode, in nastal je park ob reki. Pri tem je bilo potrebno odpeljati kar nekaj zemlje in Plečnik je predlagal, da bi jo uporabili pri sočasni ureditvi parka ob Rimskem zidu. Višek zemlje so pri Rimskem zidu uporabili za dve, s travo poraščeni piramidi, ki pa, ker sta bili le kup zemlje, nista mogli kljubovati času. Sama ureditev Trnovskega pristanišča je bila sila enostavna: poleg teras je dal Plečnik zasaditi vrbe, pod njimi pa je postavil klopi.

- Sl. 1: Lesene plošče, ki nadomeščajo klopi, danes zanikajo Plečnikovo zamisel o kontinuiranem poteku zavrtih teras.
 Sl. 2: Eleganca zasnove Trnovskega pristaniha izhaja iz rahlo zavrtih teras, ki sledijo toku reke.
 Sl. 3: Nekoč je bila Gradaščica še prava reka, kot to vidimo na stari fotografiji.
 Sl. 4: Trnovski most z drevjem deluje kot trg pred cerkvijo.
 Sl. 5: Trnovski most povezuje Trnovo s Krakovim, kar je Plečnik označil s pomočjo napisov na mostu.
 Sl. 6: Petelinji most je zasnovan zelo preprosto.

Eleganca zasnove je izhajala iz rahlo zavrtih teras, ki sledijo toku reke in posnemajo valovanje. Teraso in samo ime »pristan« spominjajo na pristanišče za kamen, ki so ga vozili iz podpeškega kamnoloma. Ta kamnolom so uporabljali že Rimljani in so zaradi transporta kamna celo prestavili strugo Ljubljanice, da danes teče mimo Podpeči. V Trnovskem pristanu so prvotno drevje pred leti zamenjali z novim, odstranili so tudi Plečnikove klopi, na vrhnji stopnici pa so danes lesene plošče, ki zanikajo temeljno Plečnikovo zamisel o neprekinjenem, tekočem poteku zavrtih teras.

1928–32 Trnovski most

Vsi mostovi, ki jih je v Ljubljani zasnoval Plečnik, so nekaj posebnega, saj vsak presega zgolj svojo osnovno namembnost. Trnovski most povezuje Trnovo s Krakovim, kar je arhitekt označil na mestnem portalu. Posebnost mostu so drevesa, ki rastejo na njem. To in dejstvo, da je most širok 17 metrov, kaže, da ga je Plečnik zasnoval kot trg pred cerkvijo, kar med drugim tudi sam omenja v pismu nečaku Karlu Matkoviču. Mostno ograjo zaključujejo piramide, v sredi mostu pa je na eni strani kip sv. Janeza Krstnika, zaščitnika trnovske cerkve, delo kiparja Nikolaja Pirnata, na drugi strani pa zelo strma piramida. Most je nastavek za ureditev Emonske ulice, ki naj bi po Plečnikovi zamisli povezovala Trnovo z Vegovo ulico. Zato moramo tudi piramide na mostu razumeti kot del širšega sistema povezanih piramid. Sem sodita še piramida nad vogalnim vhodom v Križanke in Zoiso-va piramida, kompozicijo pa zaključuje Marijin ste-

ber na Šentjakobskem trgu. Drevesa, ki rastejo na Trnovskem mostu, imajo malo zemlje, zato jih pogosto menjavajo, vsakič z drugo vrsto. Zdaj občudujemo breze, na starih slikah lahko vidimo, da je dal Plečnik prvotno zasaditi ciprese.

1928–32 Gradaščica

Medtem ko je bil na Dunaju in v Pragi, je Plečnik razmišljal o svojem rodnem mestu in iskal lastne odgovore na posege v mestu. Že leta 1914 je iz Prage pisal bratu Andreju: »Mestni urad je npr. Gradaščico od trnovske do viške cerkve zreguliral. Skopati nameravajo po planu novo strugo, čez staro strugo pa naj postavijo hiše in ceste itd. – kar bo seve en profit, da ne bo treba kleti kopati – auch ein Standpunkt. Jaz sem sam začel malo štrihljati čez to partijo in sem rekel: Ni ga lepšga kraja, kakor ta podoba raja. Če se vodo pusti na miru in se vse predela v krasen park, v katerem in okoli katerega organizirano stojijo vile, si ne morem lepšega misliti.« Plečnik je imel v mislih širšo ureditev Gradaščice, po njegovih načrtih pa je bil izveden le manjši del. Današnja podoba te Plečnikove ureditve je precej spremenjena, pa tudi zanemarjena. Pred 2. svetovno vojno je bila Gradaščica še prava reka, po hudourniški preureditvi pa deluje bolj kot skromen potok. Plečnik je zamenjal nekdanjo leseno brv z betonskim Petelinjim mostom in uredil rampe, ki se spuščajo k stopnicam, kjer so nekoč prali perilo. Kostonji so na bregovih rasli že prej, na Eipprovi jim je Plečnik dodal še breze.

7

1931–32 Čevljarski most

Edvard Ravnikar je v svojem referatu na Piranskih dnevnih arhitekture 1988 (objavljen v AB-ju št. 95/96) zapisal: »Čevljarski most v Ljubljani moramo videti kot prehodni vestibul med dvema nekdanjima mestnima deloma / mestni center srednjeveške Ljubljane.«

Vrsta mostov, ki se je izmenjavala na tem mestu, je res povezovala meščanski del mesta, ki je rasel pod Grajskim hribom z aristokratskim delom mesta na drugi strani. Tu nekje je potekala povezava rimske Emone proti Karlovcu in nekateri domnevajo, da je tu stal most že v rimskih časih. V srednjem veku se je imenoval Zgornji most (za razliko od Spodnjega, na mestu današnjega Tromostovja), pozneje, po prenovi Novi most, ko so na njem postavili prodajne lope mesarjev, pa Mesarski most. Leseni most so leta 1867 zamenjali z litoželeznim, ki so ga odlili v livarni v Žužemberku. Viri navajajo, da je most zasnoval dunajski arhitekt Johann Hermann, poimenovali pa so ga po Janezu Nepomuku Hradeckem, ki je bil ljubljanski župan od 1820. in vse do smrti leta 1846, torej dolgih 26 let. Ko je dobil nalogo, da naredi načrt novega mostu, se je Plečnik zavzel, da ga prestavi v bližino anatomskega inštituta, kjer se ga je kmalu prijelo ime Mrtvaški most. Še preden je prišlo do gradnje novega mostu, je bilo treba izkoristiti regulacijo Ljubljanice, ki je bila zaključena okoli leta 1930 in Plečnik je najprej zasnoval srednji podpornik mostu. Že takrat je razmišljal o širšem mostu, zamisel pa se je izoblikovala šele pozneje. V prvi različici je predvidel most, ki bi ga, kot na Trnovskem mostu, zaključevale piramide. Pozneje se je odločil za trg nad vodo, pokrit z leseno pergolo. Takšna rešitev bi res predstavljala vestibul, kot ga omenja Ravnikar. Pozneje so zamisel o pergoli opustili, stebri, ki omejujejo prostor trga nad vodo, pa so ostali. Mostni nosilec sredi reke, širši kot pozneje zgrajen most, je Plečnik izkoristil in neposredno nanj na vsaki strani postavil po en stebel s svetilko. Tako sta na mostu dva različna tipa stebrov: korintski omejujejo prostor, jonska nosita luč. Prvotno je Plečnik na most postavil tudi mejnike, ki so ločevali vozila od pešcev in so stali v podaljšku širine ulice Pod Trančo.

8

1937 Fasada Slovenske filharmonije

Prvotno ni bilo nobene poti med hišami in reko. Večinoma so stavbe s svojo zadnjo stranjo mejile na strmo padajoči travnati breg. Šele z betoniranjem Ljubljanice po Kellerjevih načrtih je bil breg v celoti povezan. Vendar so nekatere stavbe vodi še vedno kazale hrbet. Tako tudi Filharmonija, za katero je Plečnik sodil,

9

da si zasluži bolj monumentalno fasado proti reki. Priložnost se je pokazala leta 1937, ko je stavbo prenavljal arhitekt Jože Platner, sicer bolj znan kot arhitekt bolnišnic in zdravstvenih domov. V dvorani je zasnoval balkon ter uredil projekcijsko kabino, saj je v stavbi tedaj deloval Kino Matica, filharmonija pa je bila takoj po 1. svetovni vojni, zaradi svojih »nemških« korenin, ukinjena. Plečnik je takrat proti reki zasnoval novo valovito fasado, okrašeno z antičnimi vazami. Vaze za vodo lahko razumemo kot namig na bližnjo reko, valovita fasada pa naj bi asociirala na valove. Razumemo jo lahko tudi kot poklon baročnemu mestu. Kot tolikokrat pri Plečniku ima kompozicija fasade še dodatno navezavo: Z gradu v perspektivi vidimo zadnjo fasado filharmonije, prenovljeni Kongresni trg in fasado nunske cerkve (cerkve Svete trojice). S tega zornega kota lahko vidimo, da zadnja fasada filharmonije sledi kompoziciji fasade nunske cerkve. Ob zadnji prenovi filharmonije so zasteklili pritlične arkade z neprimernimi prefabriciranimi elementi. Kar žalostno je gledati grobost novih okenskih profilov, če jih primerjamo s Plečnikovimi lesenimi na fasadi, ki so nastali več kot pol stoletja prej. Z zasteklitvijo je fasada zgubila tudi »zračnost« pritličja.

1932 Stolba

Plečnik je tudi v širšem okolju Ljubljane snoval poti do reke. Obe diagonali v parku Zvezda je s pomočjo stopnišč podaljšal vse do rečnega brega. Na južnem kraku je tako nastala gledališka stolba s stopnicami,

10

SI. 7: Nekoč so bili na Čevljarskem mostu postavljeni konfini, ki so »lovili« širino ulice.

SI. 8: Stebra s svetilkama sta postavljena na mostni nosilec izven samega mostu.

SI. 9: Stara fotografija z Grajskega hriba kaže povezavo med zadnjo fasado Filharmonije, fasado nunske cerkve in tlakom na Kongresnem trgu.

SI. 10: Plečnik je preoblikoval zadnjo fasado Filharmonije proti reki.

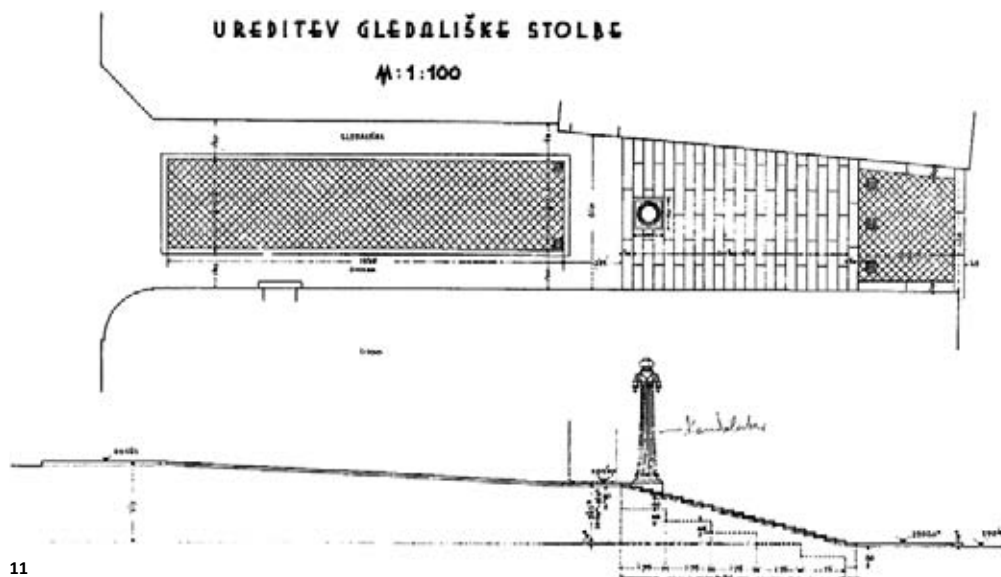
Valovita fasada z vrči spominja na vodo.

SI. 11: Načrt za Stolbi ni bil v celoti izveden.

SI. 12: Svetilka v Stolbi osvetljuje stopnišče in ga hkrati označuje.

SI. 13: Študija brvi pri Gerberjevem stopnišču, ki ga je v Plečnikovi šoli risala Alenka Kham Pičman leta 1956.

SI. 14: Gerberjevo stopnišče še pred izgradnjo brvi za pešce.

11

ki jih označuje svetilnik. Postavljen je v vrhnji del stopnišča in kot prostorsko znamenje povezuje dva različna nivoja trga in nabrežja. Gledališka stolba ni bila v celoti izvedena, kot jo poznamo iz načrta, ki ga je risal Vinko Lenarčič. Tudi betonski svetilnik ni več originalen, saj so ga leta 1995 zamenjali s kopijo, ki pa ne dosega originala.

1932–33 Gerberjevo stopnišče

Pred potresom so se stavbe v območju Gerberjevega stopnišča najbolj približale reki. Ker so zidovi rasli neposredno iz vode, so ta del imenovali ljubljanske benetke. Tu je stala hiša trgovca Josipa Gerberja, ki je imel trgovino s papirjem in pisalnimi potrebščinami. Po potresu leta 1895 je Maks Fabiani v svojem regulacijskem načrtu Ljubljane na tem mestu predvidel most, saj je želel potegniti cesto vse do mestne hiše (tako bi se proti njej pod kotom stekali dve ulici). Gerberjeva hiša je bila v potresu tako poškodovana, da so jo morali podreti. Zaradi urbanističnih načrtov, ki so predvideli novo cesto, mesto Gerberju ni dovolilo, da bi svojo hišo obnovil v celoti, ampak le del prvotne parcele. Trgovec je pristal, da bo mestu daroval svoje zemljišče pod pogojem, da se poleg stopnišča napravi tudi brv čez Ljubljanico. Gerber je umrl leta 1898, le nekaj mesecev po tem, ko se je vselil v svojo novo, veliko manjšo hišo. Vendar so na drugi strani Ljubljane lastniki svoje hiše hitro obnovili in tako preprečili izvedbo povezave preko reke. Po Kellerjevih načrtih je tik pred 1. svetovno vojno nastala pot neposredno ob

vodi, zasnoval pa je tudi stopnišče od nabrežja do vode, saj so tu predvideli pristajališče za čolne. Šele po 38 letih je mestna občina delno izpolnila svojo obljubo Gerberju, saj so po Plečnikovih načrtih zgradili stopnišče, ki je Kongresni trg povezal z obrežjem. V svojo ureditev je Plečnik vključil tudi obstoječo Kellerjevo stopnišče in arkade na spodnjem nivoju, le da jih je opremil s svojo ograjo iz umetnega kamna. Ureditev je nastajal vzporedno z gradnjo Tromostovja in pri njej je Plečnik uporabil kamen z obrežja, ki so ga odstranili na mestih, kjer so postavili obe brvi za pešce, prav tako pa kamen, ki je ostal po odstranitvi starega Čevljarskega mostu. Uporabil je tudi staro železno ograjo s kamnitega Špitalskega mostu. Plečnik je stopnišče konično zožil in ga tako v perspektivi podaljšal. Na spodnjo stopnico je postavil steber s svetilko, ki je pomaknjena iz stavbne črte, da bi tako na obrežju označil stopnišče. Še dve svetilki označujeta vogala balkonov in osvetljujejo celotno stopnišče. Plečnik je razmišljal tudi o brvi čez Ljubljanico in še po vojni, leta 1956, je Alenka Kham Pičman v njegovi šoli narisala študijo mostu. Na manjkajoči most je opozoril leta 1962 tudi profesor Ravnikar, a šele leta 1991 so na pobudo skupine mladih arhitektov zgradili leseno brv. Pri tem so uporabili lesene lepljene nosilce, ki so ostali od obnove ostalih Plečnikovih mostov. Lesena brv deluje zelo provizorično in že zaradi lesa kot materiala ne sodi v center starega baročnega mesta. Nedavno izpeljani natečaj za novo brv obeta, da bomo kmalu dobili dostojnejši nadomestek lesene brvi.

12

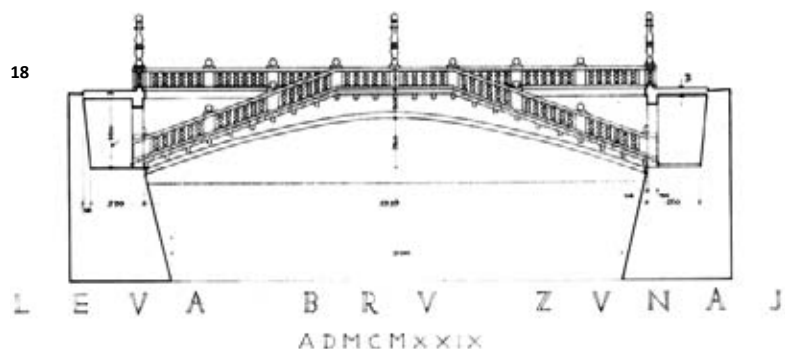
14

13

15

16

1929–32 Tromostovje

Ureditev Tromostovja je eno Plečnikovih najpomembnejših del, pri katerem vidimo vso njegovo ustvarjalnost, s katero je rešil celo vrsto problemov. Stari most je bil preozek za vse večji promet in kmalu ob vrnitvi v Ljubljano je Plečnik pričel razmišljati o rešitvi tega problema. Kot tolikokrat je razmišljal v dveh različicah. Po eni bi zgradili nov most, po drugi pa bi ga le razširili z dvema stranskima brvema. Zamisel je Plečnik dobil v Pragi, ko so postavili dve vzporedni brvi med gradnjo Manesovega mostu. Mestni odborniki so na koncu podprli drugo rešitev, saj je bila cenejša.

Na tem mestu je bil most že v srednjem veku. Najprej se je imenoval Stari most, potem Spodnji most, po Špitalski ulici se je imenoval tudi Špitalski most. Leta 1657 leta postavljeni leseni most je imel prodajne lope, na sredi mostu pa je stal križ. Poplave in poglobitve rečne struge so načele oba lesena mostova – Špitalskega in Mesarskega, poleg tega pa so ju preobremenjevale tudi prodajalne hišice. Zato je mestno v začetku 19. stoletja sklenilo, da se oba zamenja, vendar brez prodajaln. Namesto njih je mesto v današnji Čopovi ulici zgradilo vrsto prodajaln, kamor so preselili trgovce z obeh mostov. Najprej so zgradili kamniti most namesto Špitalskega. Po načrtih mladega italijanskega arhitekta Giovannija Picca so ga zgradili leta 1842. Most so poimenovali po nadvojvodi Francu Karlu, očetu cesarja Franca Jožefa, ki ga je tudi odprl. O tem še danes priča napis na starem mostu.

17

Pri Tromostovju je Plečnik zasledoval vrsto ciljev, ki jih lahko razvrstimo takole: odnos do starega, vzpostavljane mediteranskega značaja mesta, povezava reke z mestom, prenos Prešernovega trga preko Ljubljaničnice v ozko Stritarjevo ulico, ponovna uporaba odvečnega gradiva ...

Z ohranitvijo starega kamnitega mostu, ki ga je vgradil v novo kompozicijo, je Plečnik pokazal spoštovanje do obstoječe arhitekture in tudi izjemen primer njegove rešitve. V sestavku *Ljubljana – moji vtisi o mestu* iz leta 1934 je Maks Fabiani o starem mostu pripomnil da je »brez umetniške pomembnosti«, vendar je bil Plečnikov odnos do starega drugačen. Ni cenil samo končnega rezultata, ampak je cenil vloženo delo prednikov, ki so v svojem znoju klesali kamne in jih sestavili v celoto. Svet se ni začel z nami in se z nami ne bo končal. Plečnik se je zavedal, da je le trenutek v razvoju civilizacije, ki mu lahko doda svoj prispevek. Zato je potrebno spoštovati preteklost, kot naj bi tudi njegovo delo občudovale generacije, ki bodo prišle za njim.

Plečnik je v Ljubljani želel poudariti njen mediteranski značaj, saj se ni strinjal s podobo podeželskega avstro-ogrškega mesteca. Zato se je zelo potrudil, da je s pomočjo stopnišč na obeh brveh ustvaril vzdignjen portal mosta, kot ga poznamo v Benetkah. Stopnišča vodijo k vodi, kjer je na eni strani Plečnik uredil javne sanitarije. (Takrat je še vedno veljal zakon, ki je izviral še iz monarhije, da morajo pri vsaki

Sl. 15: Od daleč Tromostovje spominja na mostove v Benetkah.

Sl. 16: Trije mostovi prenašajo širok Prešernov trg preko reke in ga vodijo v ozko Stritarjevo ulico naprej proti Robbovemu vodnjaku.

Sl. 17: Med gradnjo Tromostovja promet preko starega mostu ni bil oviran.

Sl. 18: Načrt Tromostovja je risal Ciril Tavčar.

Sl. 19: Kroglice na mostni ograji ustvarjajo vtis, da je most vedno poln ljudi.

Sl. 20: Kolonade Tržnic so najdaljše v mestu.

Sl. 21: Tržnice so edine stavbe, ki so postavljene na sam rečni breg tako, kot to poznamo iz Benetk.

Sl. 22: Stopnišče je okras fasade proti vodi.

19

javni ureditvi predvideti javne sanitarije, da bi se tako dvignila raven higijene.) Na drugi strani stopnišče povezuje spodnji nivo tržnic z ribarnico. Tudi na ta način je Plečnik reko približal mestu.

Zavoj Ljubljane pri Tromostovju je Plečnik izkoristil tako, da je stranski brvi postavil pravokotno na reko, da se lijakasto stekata proti Stritarjevi ulici. Celotna kompozicija treh mostov na eni strani zajema širino Prešernovega trga, na drugi strani se zožuje na širino ulice. S tem je Plečnik prenesel Prešernov trg preko vode in ga usmeril v Stritarjevo in dalje proti Robbovemu vodnjaku, ki stoji pred magistratom, nad celotno kompozicijo pa dominira silhueta gradu. Del te urbanistične kompozicije so tudi topoli, ki jih je Plečnik zasadil med mostovi na strani Prešernovega trga. Njihove vertikale naj bi simbolično, kot piloni, zaznamovale vstop v staro mesto.

Vse tri mostove je Plečnik poenotil z ograjo iz balustrov po beneškem vzoru. Staro železno ograjo je uporabil pri ureditvi Gerberjevega stopnišča, prav tako tudi del kamna, ki so ga odstranili ob priključkih obeh brvi na breg. Na novi ograji iz umetnega kamna je predvidel krogle. Plečnik sam je pojasnil, da je z njimi želel ustvariti vtis ljudi, ki hodijo preko mostu. Če med hojo gledamo proti drugim ograjam, se nam, zaradi perspektive, zdi, da se te krogle premikajo vzporedno z nami in ustvarjajo vtis, da na mostu nismo sami.

1934 Trafika ob Tromostovju

Drobna trafika na Prešernovem trgu je edino, kar je ostalo od številnih Plečnikovih predlogov za ureditev trga. Ukvarjal se je s tlakovanjem trga, z načrtom Mayerjeve hiše, ki jo je na koncu zasnoval Stanislav Rohrman, z ureditvijo stopnišča pred frančiškansko cerkvijo (cerkev Marijinega oznanjenja) in s prestavitvijo Prešernovega trga. Znano je, kakšen škandal je v katoliških krogih povzročila postavitev Prešernovega spomenika, saj so se zgražali nad golo postavo muze nad Prešernovo glavo. S prestavitvijo je Plečnik, ki je imel med frančiškani dobre prijatelje, to zadrego skušal omiliti. Leta 1934 je Plečnik na mestu današnje trafike zasnoval kavarno. Načrt, ki ga je risala Gizela Šuklje, ni bil izveden, namesto tega so zgradili le trafiko.

1939–42 Tržnice

S tržnicami se je Plečnik ukvarjal vzporedno s predlogom za novi magistrat. V načrtu iz leta 1932 so tržne površine predvidene v sklopu kompleksa magistrata. Ko pa je zaradi krize zastal, so se odločili za nov načrt ločenih tržnic, s čimer bi rešili pereč higienski problem mesarij in ribarnice. Plečnik jih je zasnoval na samem robu Ljubljane, tako da so danes njegove tržnice tisti del, kjer se mesto najbolj približa reki, saj temelji objektov rastejo iz vode. Pred Kellerjevo ureditvijo korita je bilo takšno stanje le v območju današnjega Gerberjevega stopnišča, s čimer si je del prislužil ime ljubljanske benetke. Kot da bi Plečnik, ki je že Tromostovje oblikoval v beneškem slogu, s tržnicami skušal

nadaljevati to zamisel. V Šolskem drevoredu s tradicionalnimi kostanji, ki je bil prej na tem bregu, so bile stojnice in prodajne lope že od vedno, tako da sama lokacija tržnic ob vodi ni bila nič nenavadnega. Vendar je objekt izstopal po svoji smelosti in veličini. Celoten kompleks tržnic je dolg kar okoli 300 metrov, njegova monumentalnost pa je bila pogojena z nameravano gradnjo novega magistrata. Objekt je zasnovan kot antična stoa, ki se prilagaja toku reke in tvori značilno rahlo upognjeno kolonado. Tudi tu je Plečnik približal reko mestu. V spodnji etaži je predvidel ribarnico, do katere vodijo značilno oblikovane okrogle stopnice. Do nje je mogoče priti tudi s Tromostovja, kjer ob reki poteka odprta kolonada, ki razpira lepe poglede proti mostovom in frančiškanski cerkvi. Tržnice so gradili vse do leta 1942, ko so ostale nedokončane. Tako so bile nekatere higienske zahteve izpolnjene šele s prenovno 1994–95. Pri prenovi je sodeloval tudi Plečnikov učenec Vlasto Kopač, tako da so lahko del opreme izvedli po izvornih Plečnikovih načrtih. V sredini tržnic je Plečnik načrtoval pokriti Mesarski most, ki pa ni bil izveden, čeprav bi šele most osmislil celoten kompleks. Zaradi klasičnih oblik in strehe so most takoj primerjali s Palladijevim predlogom za most Rialto v Benetkah, čeprav primerjava zaradi namena in pomena verjetno ni najboljša. Zavaja že samo ime Mesarski most, ki namiguje, da gre za most, na katerem so stojnice z mesom. Vendar je imel Plečnik v mislih nekaj povsem drugega. Ker je v bližini načrtoval novi magistrat, si je nad vodo zamislil mestno loggio, ki bi bila s svojo lego brez primerjave v zgodovini arhitekture.

23

24

Sl. 23: Zapornice stojijo na zaključku obzidanega rečnega korita.

Sl. 24: Prvi načrt zapornic, ki jih je narisal Edvard Ravnikar, je bil slogovno precej bolj racionalen in je predvidel tudi rečno pristanišče.

1933–45 Zapornice

Zapornice so bile zadnji dokončani objekt Plečnikovega ukvarjanja z Ljubljano. Stojijo na kraju, kjer se končuje obzidano rečno korito. Do izgradnje Gruberjevega prekopa in regulacije Ljubljane je bila reka tu precej širša, na sredini pa sta bila dva t. i. gosja otoka. Tradicionalno so menda do tu plule ladje, ki so prišle proti toku iz Save. Četudi je bilo že davno, se je ta konec poti vsaj simbolno vendarle obdržal in tu so se odločili postaviti rečne zapornice, ki so nadaljevanje plovbe tudi fizično preprečile. Namen zapornic je umiriti tok reke v gornjem toku skozi mestno središče in spuščati vodo, ko ta naraste. Naročilo za projekt je Plečnik dobil že leta 1933. Takrat sta bila pod zapornicami, pri Vrazovem trgu, predvidena pristanišče in manjša elektrarna. Ta prvi načrt, ki je bil slogovno precej racionalen, je na šoli risal študent Edvard Ravnikar. Zaradi pomislekov o umestnosti elektrarne je Plečnik leta 1939 predložil nov načrt, ki je šel tudi v izvedbo. Ta je predvidel tudi brv za pešce. Zapornice naj bi zaključevale obrečno promenado, ki naj bi se preko brvi obrnila nazaj proti mestu po drugem bregu. Oblikovno objekt s svojimi piloni izhaja iz tradicije egipčanske arhitekture. V številnih Plečnikovih posegih v Ljubljani se srečujejo antična

grška in rimska arhitektura, večkrat vidimo etruščanske strehe, stebri v ustavnem sodišču so iz Knososa, tu vidimo egipčanske pilone itd. Plečnik je poustvarjal vse vrste antičnih slogov, kot bi želel Slovencem omogočiti osebno izkušnjo celotne arhitekturne zgodovine. Svojim študentom je nekoč razložil: »Slovenci moramo začeti pri temelju, če hočemo postati res konstruktiven člen v družbi z drugimi narodi. Zato vidim rešitev le v študiju antike. Le tako nam bo omogočeno vrniti atribut za kulturo, ki smo jo prejeli od Romanov in Germanov.« Gradnja zapornic je potekala počasi, saj je trajala vse do leta 1945. Brv za pešce pa ni bila nikoli odprta za javnost.

Plečnik se je urejanja Ljubljane lotil podobno kot urejanja mesta – postopoma in v skladu z lastno vizijo. Pri tem ni šlo za celovit projekt, ki bi se osmisllil le s celotno izvedbo, ampak bolj za dodajanje posameznih posegov, ki so sčasoma preoblikovali mesto ter povezali reko in mesto. Obžalujemo lahko, da mu ni bilo dano narediti še več, da so bile nekatere zamisli, kot na primer Mesarski most ali Južni trg, neuresničene, a zapustil nam je dovolj iztočnic, ki jih nadgrajujemo vse do danes.